

MEMÒRIA ARQUEOLÒGICA DE LA INTERVENCIÓ
EFFECTUADA A LA CARRETERA DE RIBES, 53-65. SANT
ANDREU – BARCELONA

Codi Servei d'Arqueologia de Barcelona: 058/21

Dates intervenció: 31 de maig a 11 de juny de 2021
30 de juny a 21 de juliol de 2021

Núm. Expedient DGPC: R/N 470 K121 NB 2021/1-33049
R/N 470 K121 NB 2021/2-33234

Arqueòleg director de la intervenció:
José Manuel Espejo Blanco

Gestió de la intervenció:
Marta Fàbregas

Mataró, setembre 2021

ÍNDEX

1. FITXA TÈCNICA.....	3
2. INTRODUCCIÓ.....	4
3. ENTORN GEOLÒGIC I GEOGRÀFIC.....	5
4. NOTÍCIES HISTÒRIQUES I ARQUEOLÒGIQUES.....	8
5. MOTIVACIONS I OBJECTIUS DE LA INTERVENCIÓ.....	12
6. METODOLOGIA.....	14
7. DESCRIPCIÓ DELS TREBALLS I DE LES TROBALLES.....	16
8. CONCLUSIONS.....	18
9. BIBLIOGRAFIA.....	19

ANNEX

- FITXES DE LES UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES
- DOCUMENTACIÓ GRÀFICA
 - Documentació Planimètrica
 - Documentació Fotogràfica

1. FITXA TÈCNICA

NOM DE LA INTERVENCIÓ	Carretera de Ribes, 53-65
UBICACIÓ	Barri de Trinitat Vella. Districte de Sant Andreu (Barcelona)
COORDENADES UTM Fus31N amb Datum ETRS89	X: 432288.0 / Y: 4588825.7 X: 432307.0 / Y: 4588721.7 X: 432289.0 / Y: 4588721.7 X: 432307.3 / Y: 4588820.2 Z: 33 m snm
CONTEXT	Zona urbana
TIPUS D'INTERVENCIÓ	Preventiva terrestre
CLASSE D'ACTIVITAT	Control i/o excavació
DATES D'INTERVENCIÓ	31 maig a 11 juny de 2021 30 juny a 21 juliol de 2021
PROMOTOR	IMHAB (Institut Municipal de l'Habitatge i Rehabilitació)
EQUIP TÈCNIC	Direcció: José Manuel Espejo Blanco

2. INTRODUCCIÓ

Aquesta memòria recull els resultats del control arqueològic preventiu (Codi Servei d'Arqueologia de l'Ajuntament de Barcelona: 058/21) efectuat amb motiu de les obres vinculades amb el Projecte Executiu de 139 habitatges dotacionals i equipaments, a un solar d'uns 1850 m² a la Carretera de Ribes 53-65, a la Porta Trinitat, al barri de Trinitat Vella (districte de Sant Andreu), de Barcelona. l'Institut Municipal de l'Habitatge i Rehabilitació (IMHAB) s'ha fet càrrec de la promoció de l'obra.

La direcció tècnica ha estat assumida per l'arqueòleg José Manuel Espejo Blanco, de l'empresa ATICS, S.L., Gestió i Difusió del Patrimoni Arqueològic i Històric, la qual ha facilitat tot el material necessari per a dur a terme la intervenció, i ha estat sotmesa a la supervisió del Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat i del Servei d'Arqueologia de Barcelona, que en va redactar el projecte d'intervenció arqueològica.

Les tasques arqueològiques, simultànies a les obres, es van efectuar en dues fases: la primera (del 31 maig al 11 juny de 2021), per controlar cinc sondejos que es feien per fer anàlisis de contaminació de terres, i una segona (del 30 juny al 21 juliol de 2021), per fer seguiment dels rebaixos de terres i excavació dels encepats durant l'execució de les obres previstes.

El control arqueològic tenia com a objectiu detectar i documentar possibles estructures antigues que poguessin veure's afectades per les obres, ja que el lloc on aquestes es desenvolupaven es troba inclòs en una "Zona d'Interès Arqueològic" d'un destacat valor, donat que es troba relacionat amb un sector històric important per a Barcelona. Amb aquesta actuació es compleixen les exigències de la Llei 9/1993 del Patrimoni Cultural Català i el Decret 78/2002 del Reglament de Protecció del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic.

3. ENTORN GEOLÒGIC I GEOGRÀFIC¹

La ciutat de Barcelona es troba dins d'un terme municipal que s'estén a la costa de la mar Mediterrània en una plana d'uns 5 km. d'amplària (l'extensió total del terme és de 91,41 km²), limitada al nord-oest per la serra de Collserola (que culmina a 512 m al cim del Tibidabo), entre els sectors deltaics del Llobregat i el Besòs. La seva funció de capital ha estat sens dubte afavorida per la situació geogràfica d'aquesta plana, on conflueixen els dos grans eixos de comunicació que travessen en direcció nord-sud la Catalunya central —el Llobregat i l'eix dels rius Besòs-Congost-Ter—, i que accedeixen a la ciutat a través del congost de Martorell el primer i del coll de Finestrelles, sota el turó de Montcada, el segon.

Per tant, el Barcelonès comprèn el territori estès entre la Mediterrània i la Serralada Litoral, en el tram conegut per serra de Collserola, és a dir, entre els estrets de Martorell i de Montcada, per on els rius Llobregat i Besòs, respectivament, s'encaminen a la mar. Des del punt de vista de la morfologia, és fàcil identificar, al Barcelonès, dues grans unitats: Collserola i el Pla de Barcelona, que és a on s'ubica la ciutat de Barcelona, i per tant és la unitat morfològica que ens interessa.

La Serra de Collserola, formada per materials granítics i esquistosos, està limitat al nord pel Vallès, a llevant pel Turó de Roquetes (Besòs), al Sud pel Turó de Valldaura i a l'Oest pel Llobregat, i presenta unes altituds entre els 300 i 500 metres. Al nord, aquesta carena comença sobre el riu Besòs amb el turó d'en Manyoses (210 m) i al sud-oest destaca el puig de Sant Pere Màrtir com a darrera elevació (399 m). La carena presenta diversos passos de muntanya que segurament han servit de vies de comunicació al llarg de la història.

Per la seva banda, el Pla de Barcelona és limitat per la Serralada de Collserola, i a migjorn, per la falla que segueix, ran de mar, des de Garraf i el turó de Montjuïc que és el punt més elevat, pels turonets dels Ollers, del Tàber, de les Fazies, de la Bota, fins el turó de Montgat, més enllà del Besòs. Aquests petits turons, ubicats arran de mar, tenen el seu origen en els plegaments de dipòsits marins del miocè i el pliocè. El constant avanç de la línia de costa degut a l'aportació dels arrossegaments del Besòs i al corrent marí

¹ SOLÉ, 1963; AV., 1982; PALET, 1994.

tangencial a la costa que aporta terres del Maresme han contribuït al rebliment d'estanys i aiguamolls i van anar encerclant aquests turons, passant a formar part de terra ferma.

La falla, originada al moment de la fractura del Massís Catalano-Balear, dibuixà el que, a grans trets, havia de ser la costa catalana. Per això, el pla inclinat del peu de Collserola és de basament paleozoic i d'estructura tabular, havent estat afectat per tots els moviments orogènics alpins. En el miocè i el pliocè, damunt del sòcol paleozoic se sedimentaren dipòsits marins, dels quals són testimonis el seguit de turons suara anomenats. El Pla, que des de Collserola va baixant suaument i d'una manera regular, en el punt de contacte entre la Ciutat Vella i l'Eixample, es produeix una ruptura de continuïtat amb la presència d'un salt o esglaó d'uns vint metres, clarament visible en la morfologia urbana. Aquest tall va ser aprofitat per la defensa, recolzant-hi les muralles, o per a l'economia, instal·lant a les Moles diversos molins aprofitant el sallent.

Així doncs, el Pla es pot dividir en tres sectors: El Pla inclinat, els turons arran de mar, i el pla de baix, que correspondria a la zona compresa entre l'esglaó i el mar. En aquest sector hi dominen materials al·luvials més fins aportats per rieres, torrents i les aigües d'escorrentiu que baixen de la serra i, també, dels corrents marins. Aquesta acció sedimentària de la plataforma presenta una sèrie de característiques que ha permès definir-la com un procés cíclic. Sembla que allà on l'efecte dels torrents no ha estat tan violent, es poden diferenciar tres nivells que es superposen quasi sempre en el mateix orde i que es repeteix cíclicament unes tres vegades, és per aquest motiu que se'l coneix com "tricycle". Aquests nivells son de baix a dalt:

- Argiles vermelles de procedència col·luvial i que seria la conseqüència d'un sòl format en condicions de clima semblant al de les regions tropicals humides, es a dir, una fase humida i una altra de seca.
- Llims groguencs d'origen eòlic, loes, i que sembla que es formarien amb un clima sec i fred.
- Per últim, trobem el torturà, aquestes crostes calcàries s'haurien format en períodes de transició entre els dos climes anteriors, és a dir, més humit que durant el loess perquè hi hagués circulació de carbonat càlcic, però més càlid que el primer nivell, per tal que s'evaporés l'aigua.

En aquest nivells anirien incidint els diferents torrents i rieres, encaixant-se i produint formacions al·luvials i col·luvials de llims i argiles poc consolidades, la qual cosa explicaria l'aparició esporàdica de llengües de còdols i graves que trenca aquest cicle.

4. NOTÍCIES HISTÒRIQUES I ARQUEOLÒGIQUES²

Els orígens de la ciutat de Barcelona se situen al Mont Tàber, molt a prop del mar i dominat al sud pel promontori de Montjuïc, que facilita la defensa del seu litoral. Ben aviat, però, els límits s'anaren expandint pel pla, on només s'aixequen, cap al nord, els turons de Monterols, el Putget, la Creueta, el Carmel, la Muntanya Pelada i el turó de la Peira.

Des del punt de vista urbanístic, podem diferenciar tres zones dins la ciutat. Prop del mar i dominat al sud pel gran promontori de Montjuïc hi ha el nucli antic, que resta emmurallat fins la desaparició de les muralles, a mitjans del segle XIX. Aquest espai inclou d'una banda, un nucli central conegut com a barri gòtic que correspon, *lato sensu*, a la primitiva ciutat romana. Al seu voltant hi trobem tot un seguit de petites viles que es van formar en època medieval, dins el perímetre de les muralles aixecades al segle XIII. Aquestes viles noves són els actuals barris coneguts amb els noms de les esglésies que els centralitzen: del Pi, de Santa Anna, de Sant Pere, de Santa Maria del Mar i de la Mercè. Els darrers sectors del nucli antic de la ciutat, és a dir, la Rambla i el Raval, començaren a ser urbanitzats quan quedaren inclosos dins el tercer recinte fortificat de la ciutat que es bastí al llarg de la segona meitat del segle XIV.

En segon lloc, tenim tot un seguit de pobles que neixen entorn de la ciutat i que n'acabaran formant part a finals del segle XIX. Per últim hi trobem l'Eixample, una àmplia zona quadriculada, de carrers amples, planificada a la segona meitat del segle XIX, seguint el Pla d'Ildefons Cerdà, quan ja s'havien enderrocat les muralles que impedièren el creixement urbanístic de Barcelona.

La intervenció s'ha desenvolupat al barri de Trinitat Vella, al Districte de Sant Andreu. Aquest és el novè dels deu districtes de Barcelona, amb una superfície de 656,5 hectàrees. Fou un dels municipis independents del pla de Barcelona; el nucli principal fou l'actual barri de Sant Andreu de Palomar, que donava nom al municipi. A més dels barris de Sant Andreu, també van pertànyer a l'antic municipi els barris de l'actual districte de Nou Barris i una part del districte d'Horta-Guinardó. Està situat al nord de la ciutat i limitat pel riu Besòs, que fa de frontera entre Barcelona, i els pobles veïns: Sant Adrià de Besòs

² VIDAL, 1983; POSTICO, 1996; AV., 1999.

i Santa Coloma de Gramenet, i els districtes barcelonins de Nou Barris, Horta-Guinardó i Sant Martí.

Per la seva banda, Trinitat Vella abans d'ésser el barri actual, era un extrem allunyat del municipi independent de Sant Andreu de Palomar, conegut com el Coll de Finestrelles. L'any 1413 fou aixecada la capella de la Trinitat, que subsistí fins la Guerra del Francès, quan fou cremada. La Trinitat era una zona amb escassa densitat de població; tot i les vinyes que es conreaven a la part alta, i que subsistiren fins entrats els anys cinquanta, els masos eren escassos; el més conegut era el de Can Cagamantes. Entre 1952 i 1954 canvià radicalment l'aspecte desèrtic i camperol de la Trinitat. Part de les vinyes van desaparèixer per construir blocs d'habitatges i per convertir la part més alta en presó. Pocs anys després, una política d'expansió de noves vies de circulació separa la Trinitat en dos barris, Trinitat Nova i Trinitat Vella. El tren del nord desaparegué el 1960, i un any més tard s'inaugurà la prolongació de la Meridiana. El darrer canvi urbanístic que ha sofert aquest barri ha estat la construcció del Nus de la Trinitat, l'any 1992, eix i confluència de les Rondes que envolten la ciutat de Barcelona.

El barri i el districte tenen el seu origen en el municipi independent de Sant Andreu de Palomar, annexat a la ciutat de Barcelona el 1897. Fins aquella data va ser un municipi que s'estenia per un ampli sector al nord de la ciutat, delimitat per la serra de Collserola i el riu Besòs, Montcada i Reixac i Horta. Els principals nuclis urbans eren el propi poble de Sant Andreu i Santa Eulàlia de Vilapicina. El municipi va créixer al voltant de l'església parroquial de Sant Andreu, construïda abans del 974, a prop de la via romana, i més tard camí medieval que connectava la ciutat de Barcelona amb les terres del Vallès. L'any 1135 Ramon Berenguer IV hi va bastir una torre de defensa, adossada a l'església. Entorn d'aquesta, és en aquell moment que es va formant un petit nucli de cases, dinàmica afavorida pel pas del Rec Comtal per les terres properes, creant-se àmplies zones de regadiu drenats pel torrent d'Estadella i la riera de Sant Andreu, a més, de la construcció de molins.

Al segle XVI ja es pot parlar de masies escampades per la demarcació del poble de Sant Andreu de Palomar. La pagesia de Sant Andreu s'originà a partir d'arrendament o cessions de terres, per part d'una classe mitjana organitzada. Al llarg del temps es van anar conformant els diferents carrers entorn de l'eix del carrer Gran, antiga via romana.

Durant els segles XVII i XVIII, Sant Andreu continuarà com a població rural amb un predomini de productors agrícoles. La industrialització, iniciada a mitjan s. XIX, fou lenta, i l'activitat agrícola (blat, cànem, blat de moro, llegums, patates, vinya) ocupà una bona part de la població durant el s. XIX i fins ben entrat el XX. Les dues primeres fàbriques de vapor foren la de filats de Ferran Puig (1843), que esdevingué la important empresa Filatures de Fabra i Coats, una de les primeres de l'Estat espanyol, i la dita d'El Vapor del Rec o La Cotonera, inaugurada poc abans.

Amb la derrota a la Guerra de Successió, el Decret de Nova Planta va posar fi a les institucions de govern de Catalunya i va comportar un nou sistema d'administració territorial. L'antiga parròquia de Sant Andreu de Palomar va passar a ser un municipi independent. Llavors es va confeccionar el primer segell del municipi, que representava la creu de Sant Andreu, un colom i una mà oberta cap avall.

Finalment, el 20 d'abril de 1897 la reina regent d'Espanya signà el Decret d'Agregació que va annexionar Sant Andreu de Palomar i molts altres pobles del Pla de Barcelona (Gràcia, Sants, Les Corts, Horta, Sant Martí, Sant Gervasi i més tard Sarrià) a la creixent metròpoli —l'ajuntament de Barcelona, abans de l'agregació definitiva, ja havia sol·licitat en altres ocasions la seva agregació a la ciutat—. Posteriorment l'antic terme municipal va ser esquarterat i repartit entre els districtes d'Horta-Guinardó, Sant Martí, Nou Barris i el mateix Sant Andreu, alhora que aquest rebia parts de l'antic municipi de Sant Martí de Provençals, concretament l'actual barri de La Sagrera.

INTERVENCIONS ARQUEOLÒGIQUES

A nivell arqueològic són escasses les intervencions realitzades a les immediacions d'aquesta obra i sense resultats destacables. Podem senyalar dues:

- La primera es va dur a terme a la Plaça de la Trinitat a l'any 2018³, per part de l'empresa ACTIUM, com a conseqüència de les obres de remodelació, que implicava la substitució del paviment i el soterrament dels serveis existents. Els treballs de reurbanització de la plaça de la Trinitat van afectar també els carrers de la Madriguera i Mare de Déu de Lorda. En total es va realitzar 19 rases, en les quals no es va documentar restes arqueològiques. No obstant això, els resultats negatius només

³ Carta Arqueològica de Barcelona: <http://cartaarqueologica.bcn.cat/4137>.

poder ser vàlids fins a la profunditat màxima que es va assolir durant el desenvolupament de l'obra.

- La segona, realitzada al mateix solar que la nostra per l'empresa ATICS⁴, durant les obres de construcció del Nou Casal d'Entitats, l'any 2020. Resultats negatius, havent arribat fins el nivell geològic. Només es van documentar, durant el rebaix, en el sector sud-oest del solar, diverses parets de maons i morter de ciment pòrtland que corresponien a l'edificació fabril que es trobava en el solar fins l'any 2000.

⁴ BORDAS, 2020.

5. MOTIVACIONS I OBJECTIUS DE LA INTERVENCIÓ

Les motivacions per les quals s'ha fet necessari un seguiment arqueològic es deu, com ja hem comentat més amunt, al fet que les obres es desenvolupen en un espai inclòs en una "Zona d'Interès Arqueològic" d'un eminent valor històric, interès acreditat per la presència de nombroses estructures arqueològiques donat que es troba relacionat amb un sector històric rellevant de la ciutat.

En el cas concret que ens ocupa, aquest interès es troba justificat per la presència de:

- Carretera de Ribes⁵: Aquesta via és la prolongació natural del carrer Gran de Sant Andreu, una via que té el seu origen en un ramal de la Via Augusta per accedir a Bàrcino des del Vallès. Posteriorment, aquesta via va convertir-se en un camí medieval, conegut amb el nom de *Via Francisca*.
- Torre de Bell-lloc⁶: La torre de Bell-lloc és el nom pel que es coneix una antiga torre senyorial del segle XI, que possiblement estaria ubicada on hi ha l'edifici de la Hidroelèctrica de Catalunya (actualment ENDESA). En època medieval la torre podria haver-se destinat a la custòdia del Rec Comtal. Segons fonts bibliogràfiques^{7,8} la torre s'hauria assentat a sobre d'una vil·la romana preexistent, per bé que fins al moment no s'han pogut recuperar materials arqueològics que ho confirmin. La torre hauria estat aprofitada amb posterioritat i no sembla descabellat considerar que aquesta s'hauria transformat en la coneguda Can Vinyes, una explotació agrària que va perdurar fins a la construcció de les casernes d'artilleria de Sant Andreu, al primer terç del segle XX.
- El lloc és proper al Rec Comtal. Si bé el projecte queda prou allunyat del canal com perquè aquest no es vegi afectat, no es pot descartar localitzar estructures medievals i modernes associades al Rec.
- Per últim, segons informació subministrada per Barcelona Cicle de l'Aigua, prop de l'àrea dels treballs hi ha localitzades dues mines d'aigua: la mina núm. 131 "Mina Vella – Aigües de Montcada" i la mina núm. 136 "Mina Nova – Aigües de Montcada". Segons els plànols el traçat de les mines discorre en paral·lel al solar, just per sota de

⁵ PALET, 1994.

⁶ CARTA ARQUEOLÒGICA DE BARCELONA (<http://cartaarqueologica.bcn.cat/3014>).

⁷ GRANADOS, 1994.

⁸ MASOLIVER, SERRA, 1995.

la calçada, per la qual cosa no hi hauria d'haver cap afectació a les mateixes amb el projecte actual.

Els objectius immediats es centren doncs en recuperar les possibles restes arqueològiques que puguin aparèixer durant la realització de les obres d'execució de diversos blocs de vivendes a la Carretera de Ribes 53-65, a un solar d'uns 1850 m².

6. METODOLOGIA

Per a aconseguir els objectius marcats és necessari adoptar una metodologia sistemàtica i que se'ls adequi. En relació amb la metodologia de registre, la seqüència estratigràfica s'estableix amb el propòsit d'entendre la formació, delimitació, estructuració i ordre de deposició dels diferents estrats. De la mateixa manera, ajuda a interpretar els diversos processos sedimentaris i postdeposicionals que s'han anat produint al llarg del temps a la zona afectada. Sota aquestes premisses, s'ha establert un registre detallat dels diferents estrats que configuren la zona intervinguda utilitzant per a fer-ho el sistema d'Unitats Estratigràfiques (UE), que es pot seguir a E. C. Harris i A. Carandini⁹, sistema acceptat àmpliament i secundat a Catalunya des de fa tres dècades¹⁰. Aquest mètode permet analitzar de forma individualitzada cadascuna de les incidències que afecten la seqüència estratigràfica. La caracterització de les diferents unitats estratigràfiques es detalla en una fitxa. Aquí s'hi registren tots els paràmetres que permeten la seva correcta identificació i descripció, així com també la seva relació física respecte a la resta de les unitats estratigràfiques del jaciment.

La identificació d'una UE s'estableix mantenint l'ordre estricte d'aparició durant el procés d'excavació i es duu a terme generalment utilitzant una clau de dos, tres o quatre dígitos, començant tota la seqüència numèrica pel número 10, 100 o 1000, en funció de la magnitud de la intervenció a realitzar. Aquesta forma de procedir s'utilitza amb la finalitat d'evitar qualsevol alteració de la seqüència numèrica o algun tipus d'interferència en cas que, durant el procés, sorgeixi una estratigrafia complexa que obligui a acumular unitats estratigràfiques.

Quant al mètode d'intervenció immediata respecte als treballs que s'estaven realitzant, hem seguit el del control visual directe. Les tasques d'excavació i rebaixos de terres s'han dut a terme amb màquina retroexcavadora mixta. L'arqueòleg director estigué present durant tots aquests treballs, observant el sediment extret amb la finalitat de recuperar les restes de ceràmica, ós, metall, o de qualsevol altra naturalesa, que poguessin sortir.

⁹ HARRIS, 1990; CARANDINI, 1997.

¹⁰ TRÓCOLI, SOSPEDRA, 1992.

La documentació de la intervenció es completa amb les fitxes de les unitats estratigràfiques, inventari del material exhumat (si s'escau), i un registre gràfic que inclou documentació planimètrica i una selecció fotogràfica de les evidències més representatives del desenvolupament dels treballs.

7. DESCRIPCIÓ DELS TREBALLS I DE LES TROBALLES

La intervenció s'ha desenvolupat en un solar rectangular d'uns 1850 m², ubicat a la Carretera de Ribes, 53-65. **[Fotografia 1]** Una primera fase de control arqueològic (3 de juny) es va efectuar aprofitant que l'empresa "Addient" havia de fer uns sondejos al solar per recollir mostres de terres. Es van fer cinc sondejos de 2x2x1,5 metres, a intervals de 14,1 m entre ells, començant per l'extrem nord. El control va posar de manifest que a la profunditat assolida d'1,5 m no es documentava l'estrat geològic en cap cas, només un paquet de terres aportades amb abundant material constructiu i fins i tot deixalles, com plàstics, llaunes, draps, ferros, etc. **[Fotografies 2-4]** De fet, en un tall de quasi un metre de potència deixat en el costat oest del solar per una obra que es feia en aquella banda¹¹, ja es podia veure aquest estrat aportat, i de fet continuava més avall d'aquella cota. **[Fotografia 5]** Sí que vam documentar una solera de formigó a 80 cm per sota del nivell de circulació (asfalt). **[Fotografia 3]**

A continuació, al mes de juliol, ja es van fer els rebaixos —amb giratòria i retroexcavadora— de l'obra pròpiament dita. Primer, un rebaix general d'uns 40 cm per retirar la pavimentació d'asfalt del pàrquing i la capa de terres contaminades detectades en les anàlisis. **[Fotografies 6 i 7]** A continuació, un altre rebaix general per anivellar el terreny fins les cotes 32,20 i 31,70 m snm, a la meitat nord i sud del solar respectivament —en funció de la zona, aquest rebaix va assolir entre els 1,00 i 1,5 m de fondària—. **[Fotografia 8]** En aquesta plataforma es farien els diferents pous i encepats de la cimentació dels nou edificis. **[Fotografies 9-11]** Aquests encepats (70 en total) baixaven entre 1,5 i 2 m més. **[Fotografies 12 i 13]** Així, els rebaixos de terres han oscil·lat finalment entre un màxim de 3 m i un mínim de 2 m aprox.

El terreny presentava en superfície un desnivell de nord a sud i d'oest a est. No obstant, el terreny geològic mostra un pendent de sud a nord a la major part del solar, excepte a l'extrem sud, on es documenta a la mateixa cota que a l'extrem nord. Creiem que aquestes cotes de pujada i baixada són producte dels rebaixos realitzats durant la construcció de la fàbrica que ocupava anteriorment aquest solar, no al pendent natural

¹¹ Aquesta obra va comptar amb un altre control arqueològic durant els rebaixos de terres inicials, i el va portat a terme l'arqueòloga Anna Bordas (ATICS) a l'estiu de 2020. Els resultats van ser negatius. Veure nota al peu núm. 4.

del terreny; és doncs, una disposició artificial. En canvi, sembla que el pendent d'oest a est sí es reproduïx en el substrat geològic.

L'estratigrafia documentada es la següent **[Fotografies 4 i 14]**:

- UE 10: Pavimentació d'asfalt del pàrquing. Presenta un gruix entre 15-20 cm.
- UE 11: Nivell de sustentació de l'asfalt, constituït per tot-u. La seva potència oscil·la entre els 10-20 cm.
- UE 12: Estrat d'anivellament, format per un sediment argilosorrenc, de color marró, compacte, amb restes de runa constructiva i deixalles (plàstics, llaunes, draps, etc.). Potència de fins a 60 cm.
- UE 13: Pavimentació-solera, feta amb formigó de ciment pòrtland. Cobreix la mateixa àrea que el paviment d'asfalt, encara que es troba trencada en algunes zones¹². Presenta un gruix de 10-15 cm. **[Fotografies 3 i 16]**
- UE 14: Estrat d'anivellament, documentat per sota de la solera de formigó UE 13. Format per un sediment argilosorrenc, de colors molt heterogenis (marrons, grisos, negres), compacte, amb deixalles (plàstics, llaunes, draps, etc.)¹³. Potència de fins a 1'50 metres.
- UE 15: Terra vegetal, més aviat flonja, documentada a l'extrem sud del solar, fora de la zona d'aparcament, on no hi havia asfalt. Es documenta una potència entre 30-40 cm.
- UE 16: Estrat geològic. Constituït per argiles vermelles, molt dures i compactades, amb nòduls de carbonats i fragments d'altres minerals, com esquistos. Es documenta a cotes que es mouen entre 31,50-31,00 m snm.

Finalment, assenyalar que també es va fer el control d'una rasa de serveis que s'havia obert a l'extrem sud del solar, però fora del mateix. Es va obrir a l'asfalt de Via Favència, amb una orientació E-O. **[Fotografies 17-19]** La rasa segueix la mateixa trajectòria que un prisma de formigó que protegeix un altre servei; això vol dir que aquesta rasa ha

¹² Com va posar de manifest el Sondatge 4 i el posterior rebaix general del solar, per sota de la seva cota. **[Fotografia 15]**

¹³ Aquest paquet sedimentari d'anivellament és molt heterogeni, amb bossades de terres més aviat argiloses, o sorrenques, cendroses, etc., però hem considerat innecessari —per farragós— donar un número de UE individualitzada a cada nivell o bossada del rebliment, doncs no aportaria informació rellevant i no modificaria, en cap cas, les conclusions derivades del seu abocament.

Memòria arqueològica de la intervenció efectuada a la carretera de Ribes, 53-65. Sant Andreu – Barcelona.

buidat l'estrat de rebliment de la rasa del prisma, bàsicament sauló amb restes com plàstics i una mica de material constructiu.

8. CONCLUSIONS

La intervenció arqueològica, derivada de les obres de construcció de 139 habitatges i equipaments, a la Carretera de Ribes, 53-65, en un solar d'uns 1850 m², ha donat resultats negatius. Es pot afirmar que l'àrea afectada pels rebaixos de terres presenta una estratigrafia exhaurida a nivell arqueològic, donat que s'han assolit cotes per sota del substrat geològic. Aquest s'ha documentat a cotes que oscil·len entre 31,50-31,10 m snm. Sembla que tota aquesta zona es va veure afectada per un rebaix en el moment de construcció de la fàbrica que hi havia en el solar fins l'any 2000 —posteriorment enderrocada—, i que va comportar l'eventual destrucció de qualsevol resta constructiva o estratigràfica que pogués trobar-se en aquest indret. Els resultats, també negatius, de la intervenció a l'oest del mateix solar l'any 2020, avalen aquestes conclusions.

9. BIBLIOGRAFIA

- AV. (1982): *Gran Geografia Comarcal de Catalunya: El Barcelonès i el Baix Llobregat* (Tomo 8). Ed. Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona.
- AV. (1999): *Els Barris de Barcelona. Volum IV. Sant Andreu i Sant Martí*. Enciclopèdia Catalana - Ajuntament de Barcelona. Barcelona.
- BORDAS TIXIER, Anna (2020): *Informe preliminar de la intervenció arqueològica a la Carretera de Ribes, núm. 51-65, Districte de Sant Andreu, Barcelona* (Codi: 038/20). Centre de Documentació del Servei d'Arqueologia de l'Ajuntament de Barcelona. Inèdit.
- CARANDINI, Andrea (1997): *Historias en la Tierra. Manual de excavación arqueológica*. Ed. Crítica, Barcelona.
- GRANADOS GARCÍA, J. O. (1994): "Relació d'edificis d'interès històric i de jaciments arqueològics. Sant Andreu (zona de nova ordenació)", dins *Annex 5: modificació del P.G.M. al sector de Sant Andreu-Sagrera. Reordenació urbanística del corredor ferroviari del Clot-Sagrera-Sant Andreu*, Barcelona, inèdit.
- HARRIS, Edward C. (1990): *Principios de estratigrafía arqueológica*. Ed. Crítica, Barcelona.
- MASOLIVER, M.; SERRA, J. (1995): "La història antiga de Sant Andreu a través de les restes materials", *Finestrelles 7*, Centre d'Estudis Ignasi Iglésias, Barcelona.
- PALET, Josep Maria (1994): *Estudi territorial del Pla de Barcelona: Estructuració i evolució del territori entre l'època íbero-romana i l'altmedieval segles II-I aC - X-XI dC*. Estudis i Memòries d'Arqueologia de Barcelona, núm. 1. Institut de Cultura, Barcelona.
- POSTICO I SOLER, Núria (1996): *Guia de l'Arxiu Municipal del Districte de Sant Andreu*. Edita: Ajuntament de Barcelona. Arxiu Municipal, Barcelona. <http://hdl.handle.net/11703/90617>
- SOLÉ I SIBARIS, Lluís (1963): "Ensayo de interpretación del cuaternario barcelonés", dins *Miscellanea Barcinonensia*, any II, III, Ajuntament de Barcelona, Barcelona.
- TRÓCOLI, Isabel G.; SOSPEDRA, Rafel (Eds.) (1992): *Harris Matrix. Sistemas de registre en Arqueología (2 vols.)*. Pagès Editors, Lleida.
- VIDAL I VILELLA, J. (1983): *Evolució històrica i social del barri de Sant Andreu*. Universitat Autònoma de Barcelona. Institut de Ciències de l'Educació, Bellaterra.

NETGRAFIA

- <http://cartaarqueologica.bcn.cat/3014>. Consulta realitzada el dia 6/09/2021.
- <http://cartaarqueologica.bcn.cat/4137>. Consulta realitzada el dia 6/09/2021.

FITXES DE LES UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

INTERVENCIÓ: Ctra. de Ribes, 53-65			UE : 10
Sector: Zona de pàrquing	Codi: 058/21	Cronologia: Contemporània	
DEFINICIÓ :	Paviment de la zona de pàrquing.		
DESCRIPCIÓ :	Asfalt. Cobreix les tres quartes parts de l'àrea afectada per l'obra, banda nord de la mateixa. Presenta un gruix d'uns 20 cm.		
COTES:	Cotes superficials: 33,68 m snm (extrem nord) – 32,22 m snm (extrem sud).		
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a
	Rebleix a		Es reblert per
	Cobreix a	11	Es cobert per
	Talla a		Tallat per
	Es recolza a		Se li recolza
	S'entrega a		Se li entrega

INTERVENCIÓ: Ctra. de Ribes, 53-65			UE : 11	
Sector: Zona de pàrquing	Codi: 058/21	Cronologia: Contemporània		
DEFINICIÓ :	Preparació paviment.			
DESCRIPCIÓ :	Nivell de sustentació de l'asfalt, constituït per tot-u. La seva potència oscil·la entre els 10-20 cm.			
COTES:	33,50-33,30 m snm.			
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a	12	Es cobert per	10
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

INTERVENCIÓ: Ctra. de Ribes, 53-65			UE : 12	
Sector: Zona de pàrquing	Codi: 058/21	Cronologia: Contemporània		
DEFINICIÓ :	Estrat.			
DESCRIPCIÓ :	Estrat d'anivellament, format per un sediment argilosorrenc, de color marró, compacte, amb restes de runa constructiva i deixalles (plàstics, llaunes, draps, etc.). Potència de fins a 60 cm.			
COTES:	33,20-32,50 m snm.			
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a	13	Es cobert per	11, 15
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

INTERVENCIÓ: Ctra. de Ribes, 53-65			UE : 13		
Sector: Zona de pàrquing		Codi: 058/21		Cronologia: Contemporània	
DEFINICIÓ :	Paviment.				
DESCRIPCIÓ :	Pavimentació feta amb formigó de ciment pòrtland. Cobreix la mateixa àrea que el paviment d'asfalt. Presenta un gruix de 10-15 cm.				
COTES:	32,60 m snm.				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a		
	Rebleix a		Es reblert per		
	Cobreix a	14	Es cobert per	12	
	Talla a		Tallat per		
	Es recolza a		Se li recolza		
	S'entrega a		Se li entrega		

INTERVENCIÓ: Ctra. de Ribes, 53-65			UE : 14		
Sector: Zona de pàrquing		Codi: 058/21		Cronologia: Contemporània	
DEFINICIÓ :	Estrat.				
DESCRIPCIÓ :	Estrat d'anivellament, format per un sediment argilosorrenc, de colors molt heterogenis (marrons, grisos, negres), compacte, amb deixalles (plàstics, llaunes, draps, etc.). Potència de fins a 1'50 metres.				
COTES:	32,60-31,10 m snm.				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a		
	Rebleix a		Es reblert per		
	Cobreix a	16	Es cobert per	13	
	Talla a		Tallat per		
	Es recolza a		Se li recolza		
	S'entrega a		Se li entrega		

INTERVENCIÓ: Ctra. de Ribes, 53-65			UE : 15		
Sector: Fora del pàrquing		Codi: 058/21		Cronologia:	
DEFINICIÓ :	Estrat.				
DESCRIPCIÓ :	Terra vegetal, més aviat flonja, documentada a l'extrem sud del solar, fora de la zona d'aparcament on no hi havia asfalt. Es documenta una potència entre 30-40 cm.				
COTES:	32,60-32,20 m snm.				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a		
	Rebleix a		Es reblert per		
	Cobreix a	12	Es cobert per		
	Talla a		Tallat per		
	Es recolza a		Se li recolza		
	S'entrega a		Se li entrega		

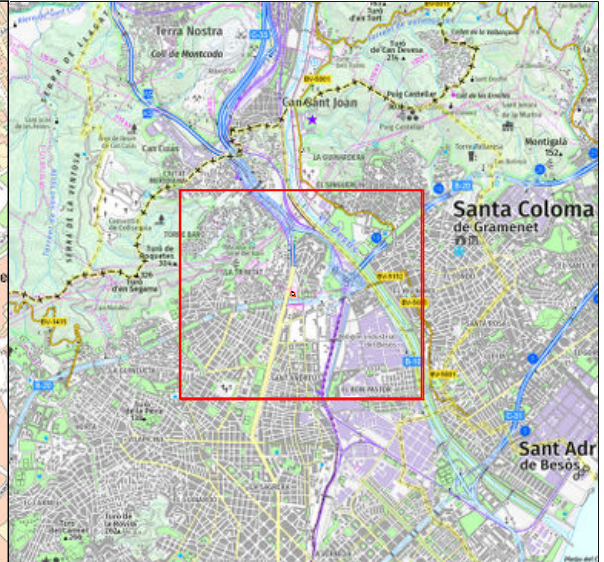
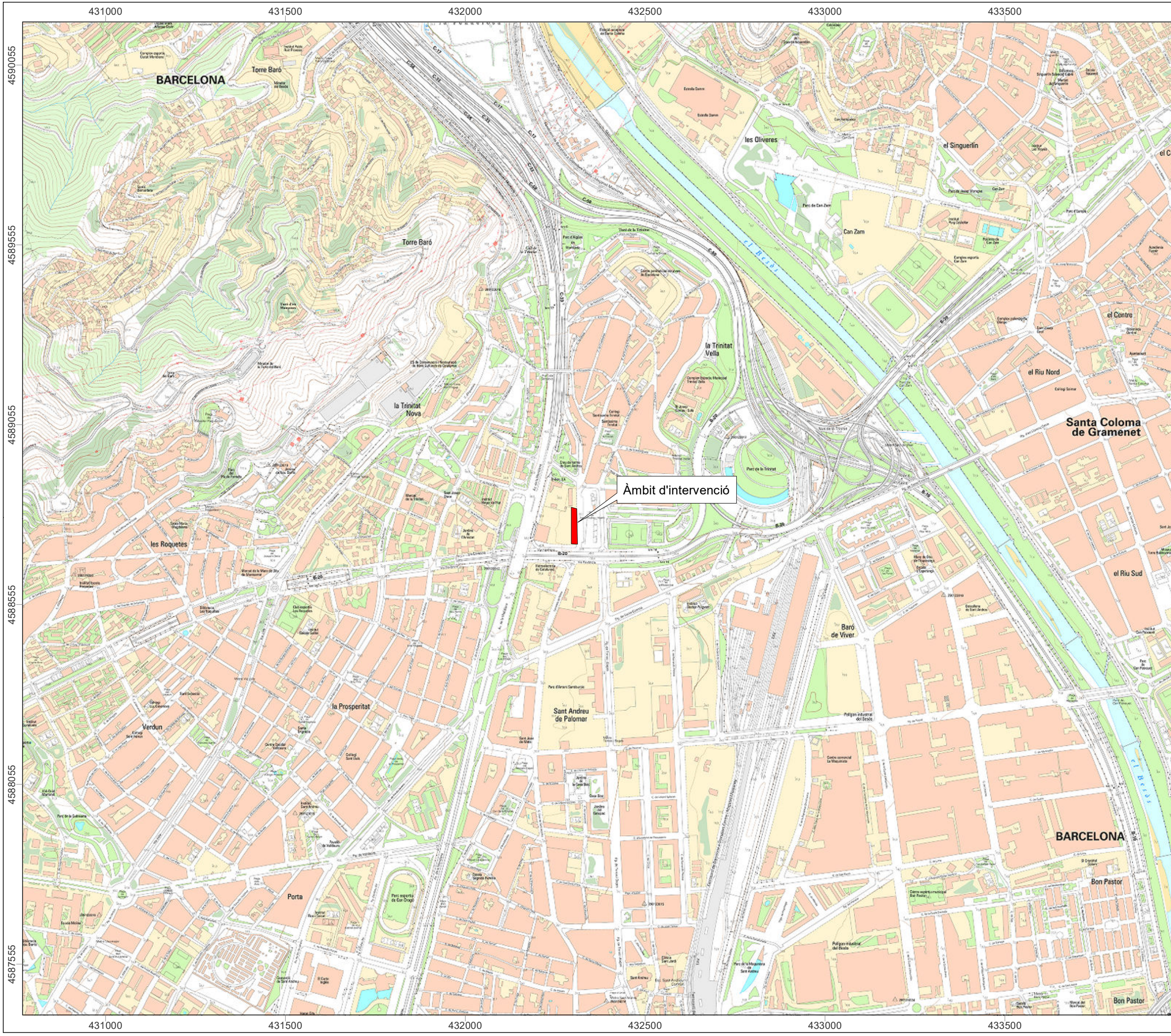
INTERVENCIÓ: Ctra. de Ribes, 53-65		UE : 16
Sector:	Codi: 058/21	Cronologia:
DEFINICIÓ :	Estrat geològic.	
DESCRIPCIÓ :	Constituit per argiles vermelles, molt dures i compactades, amb nòduls de carbonats i fragments d'altres minerals, com esquistos.	
COTES:	Des de 31,50 m snm.	
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a	Equivalent a
	Rebleix a	Es reblert per
	Cobreix a	Es cobert per 14, 16
	Talla a	Tallat per
	Es recolza a	Se li recolza
	S'entrega a	Se li entrega

Memòria arqueològica de la intervenció efectuada a la carretera de Ribes, 53-65. Sant Andreu – Barcelona.

DOCUMENTACIÓ GRÀFICA

Documentació Planimètrica

NOM DEL PROJECTE

INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA A LA CARRETERA DE RIBES, 53-65.

CODI: 058/21

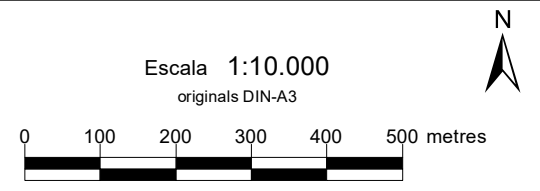
MUNICIPI

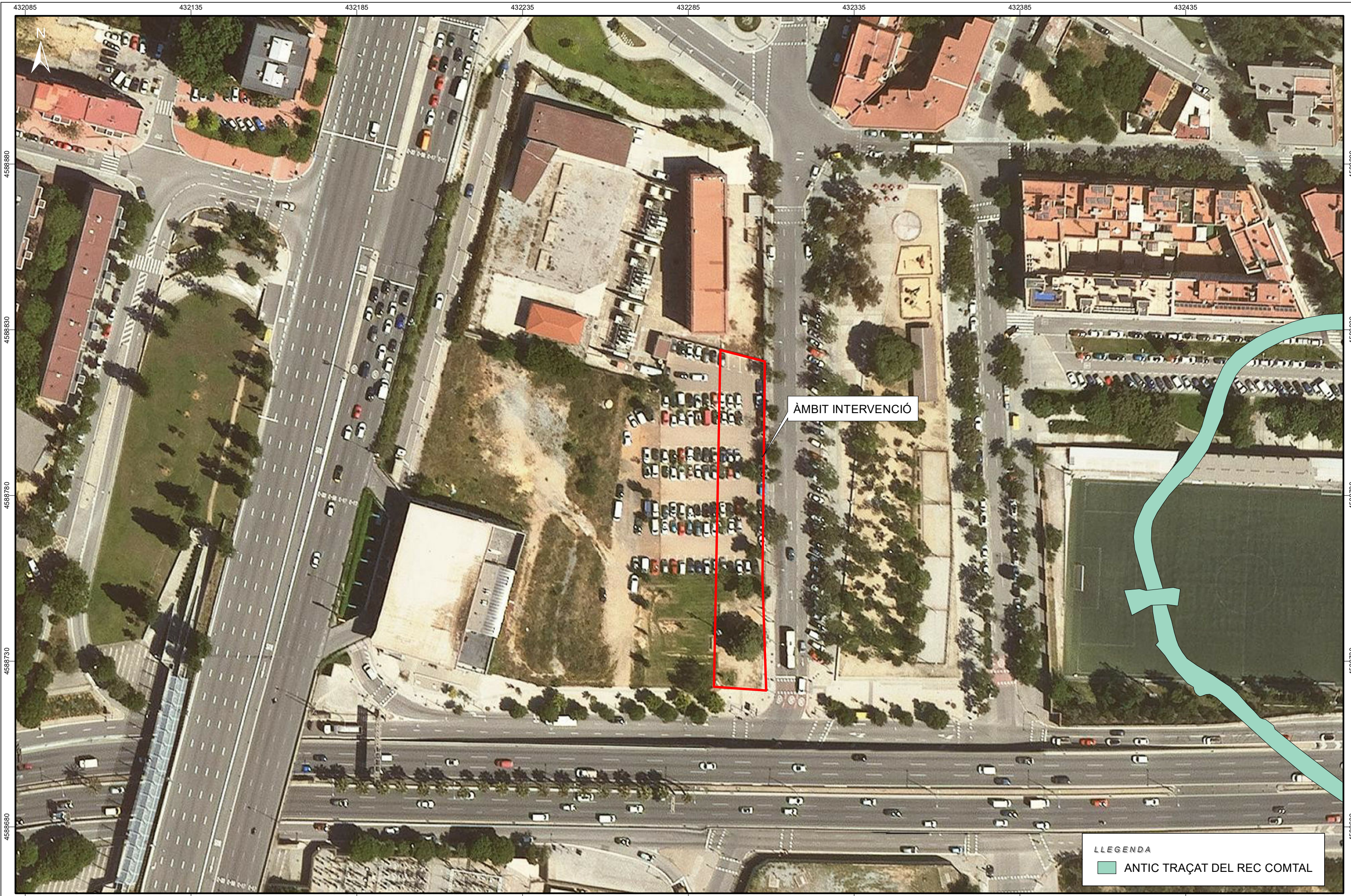
BARCELONA

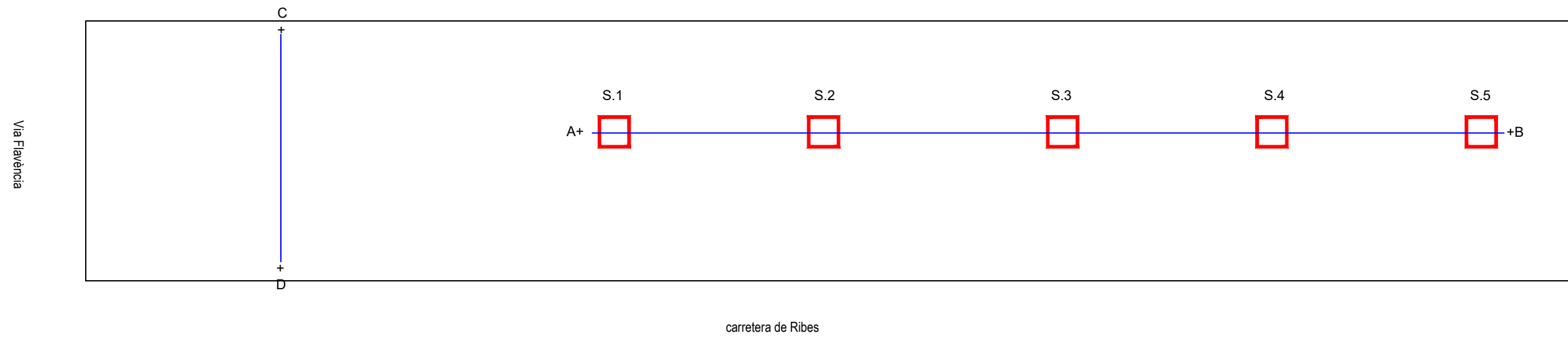
DISTRICTE

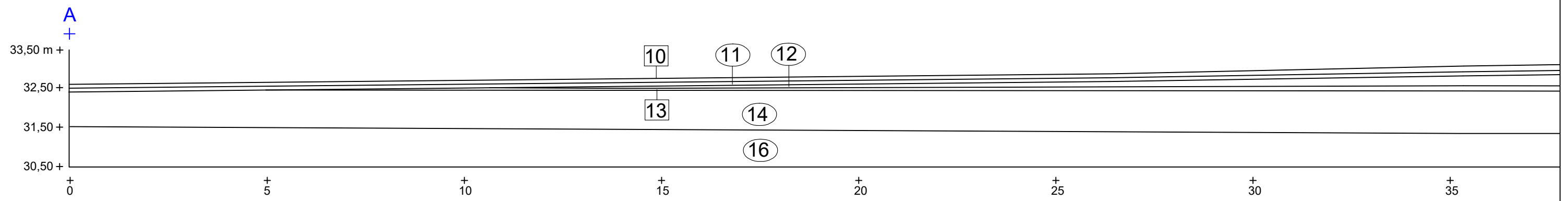
SANT ANDREU

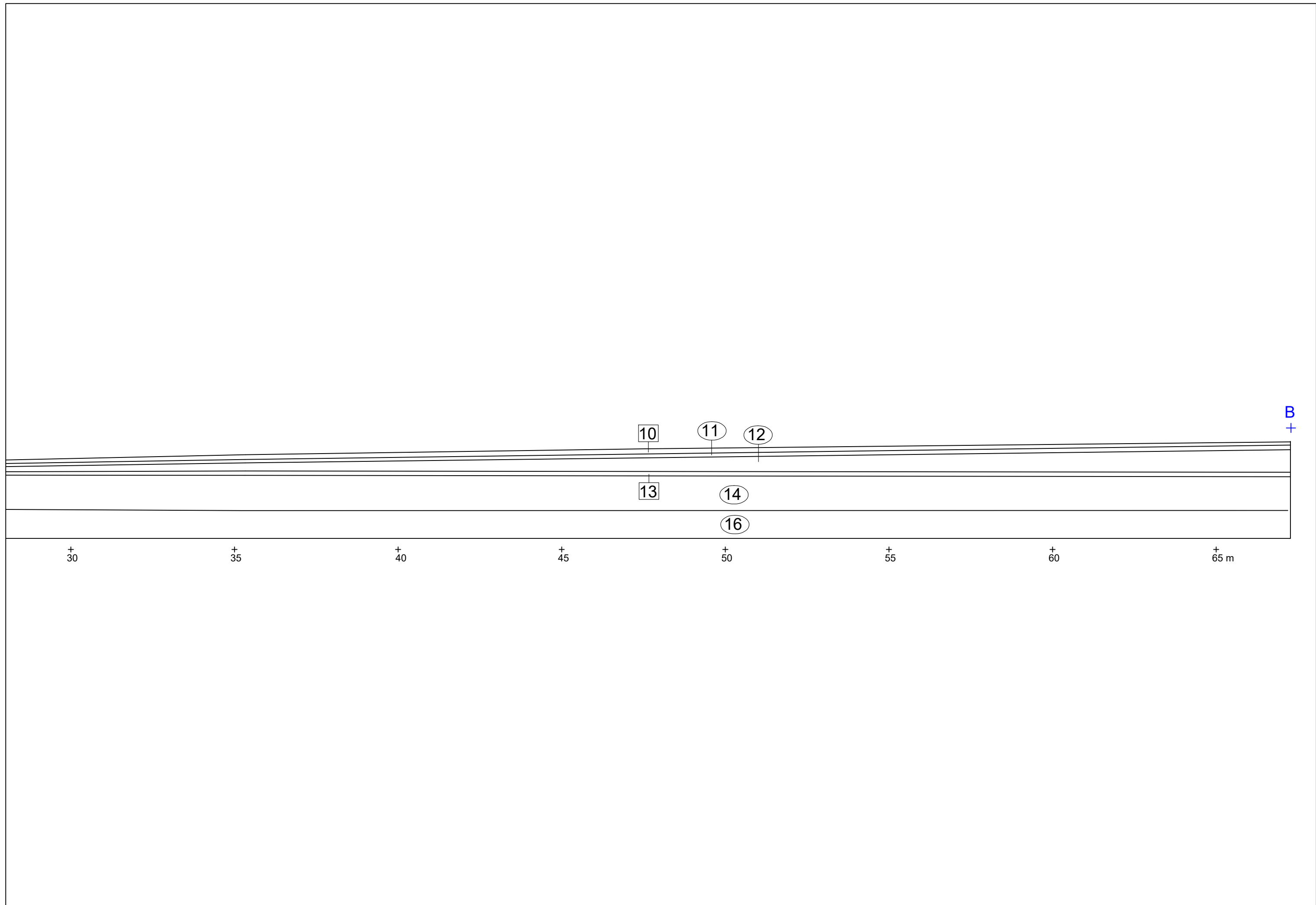
LLEGGENDA

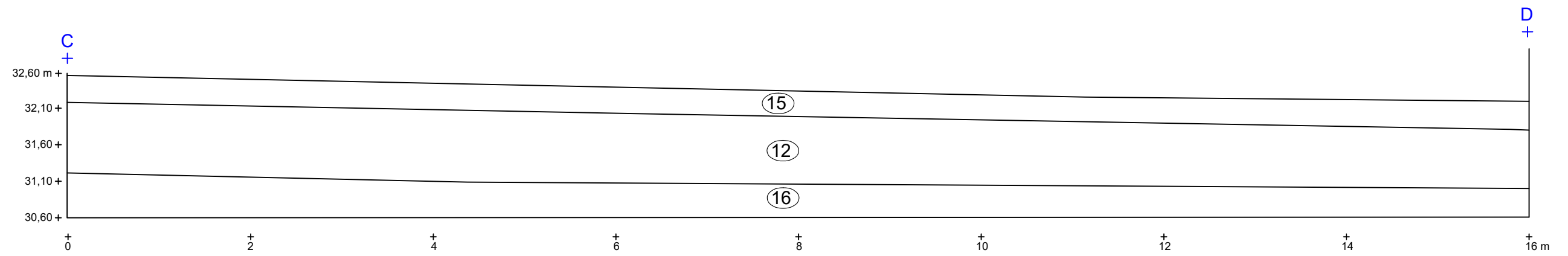

Documentació fotogràfica

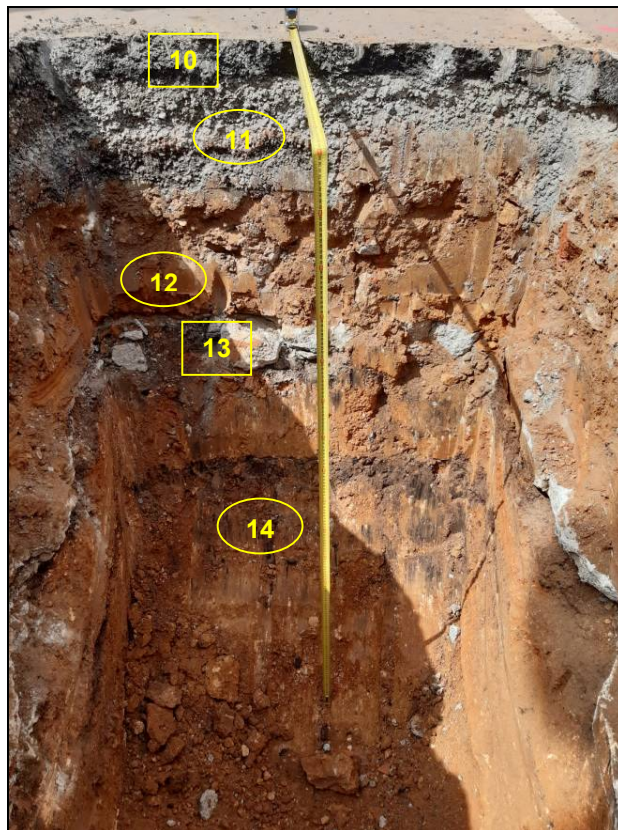
Fotografia 1: Vista general del solar, presa des de l'extrem sud.

Fotografia 2: Trencament de l'asfalt per fer les cales prèvies a l'inici de les obres.

Fotografia 3: Llosa de formigó (UE 13) documentada a bona part del solar.

Fotografia 4: Estratigrafia documentada a les cales de comprovació (zones nord i central del solar).

Fotografia 5: Estrat d'aportació antròpica deixat a la vista en el tall de l'obra, a la banda oest del solar.

Fotografia 6: Retirada de l'asfalt i terres contaminades, uns 40 cm de potència.

Fotografia 7: Retirada de l'asfalt i terres contaminades, uns 40 cm de potència.

Fotografia 8: Rebaix general del terreny fins les cotes 32,20 i 31,70 m snm.

Fotografia 9: Treballs de rebaix general fins assolir la cota dels encepats.

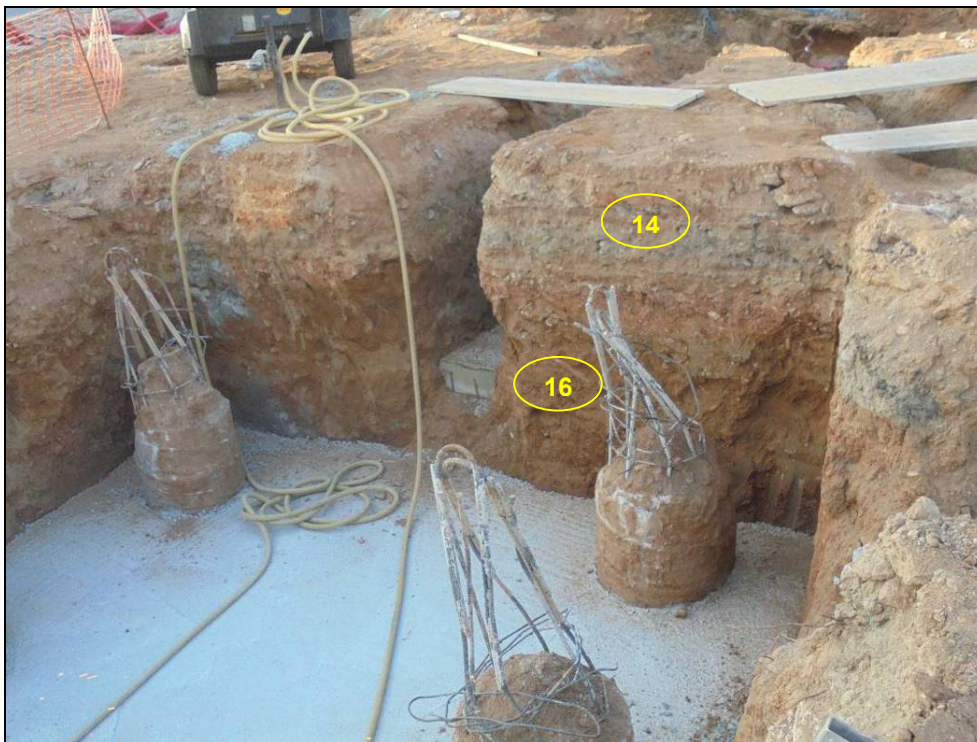
Fotografia 10: Treballs de rebaix general fins assolir la cota dels encepats.

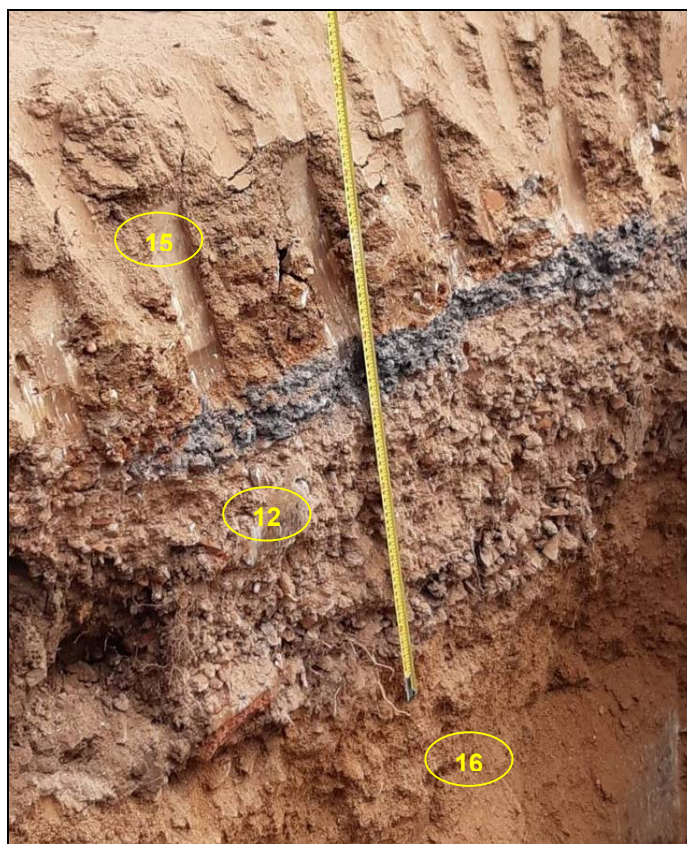
Fotografia 11: Rebaix general finalitzat. Vista general de la plataforma pels encepats.

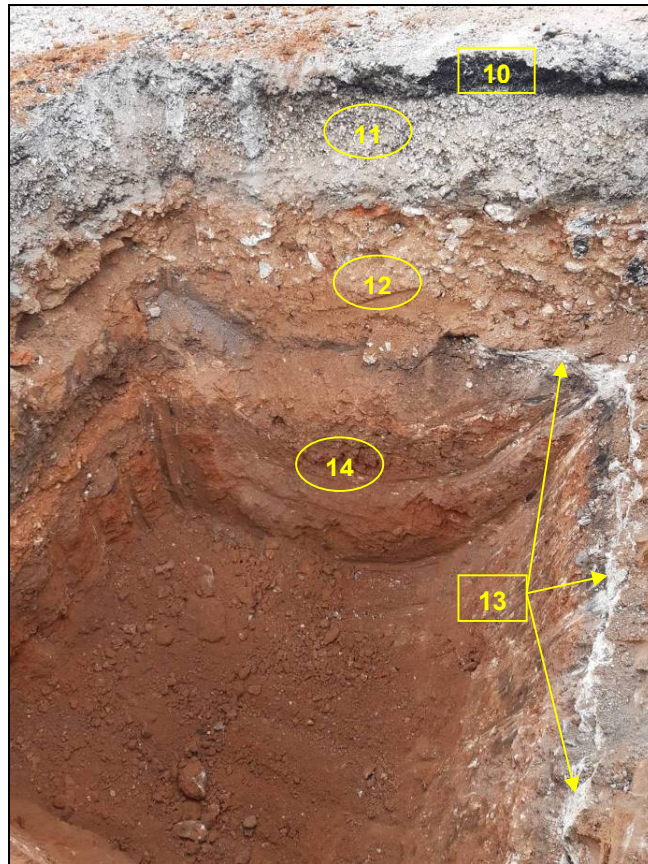
Fotografia 12: Encepats de l'extrem nord, amb l'estrat geològic (UE 16) a uns 31 m snm.

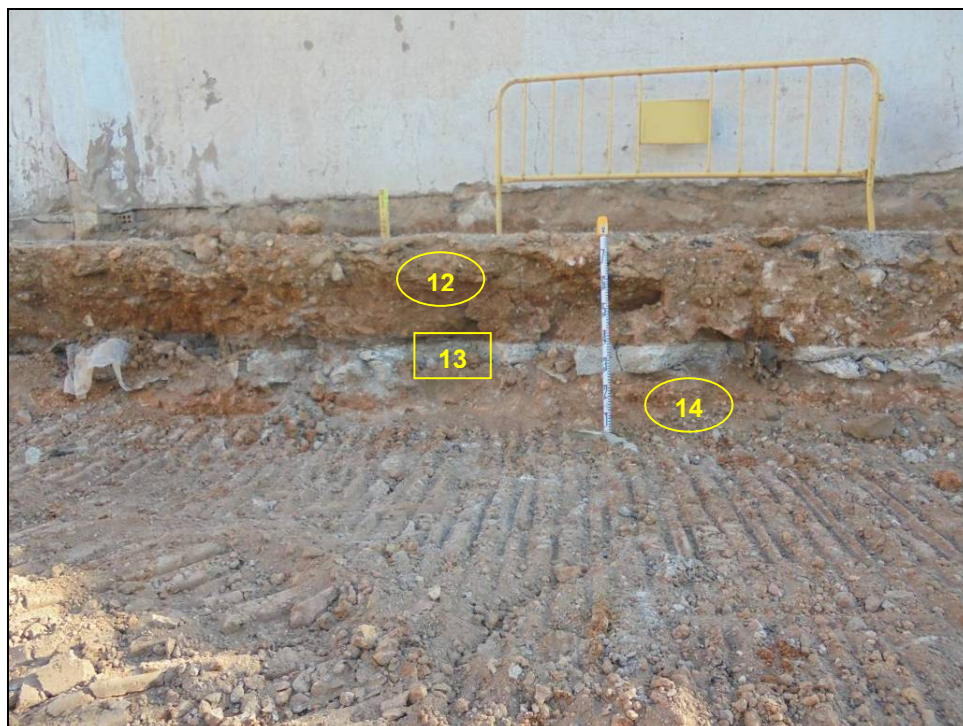
Fotografia 13: Encepats de la zona central del solar, amb l'estrat geològic a uns 31,40 m snm.

Fotografia 14: Estratigrafia de l'extrem del solar, fora de la zona de pàrquing.

Fotografia 15: Solera de formigó (UE 13) trencada al Sondatge 4.

Fotografia 16: Solera de formigó (UE 13) documentada a 80 cm per sota del nivell de circulació.

Fotografia 17: Ubicació de rasa de servei oberta fora del solar, a l'asfalt de la Via Favència.

Fotografia 18: Prisma de formigó que protegeix un altre servei, a tocar de la rasa de Via Favència.

Fotografia 19: Estrat de rebliment de la rasa del prisma, constituït bàsicament per sauló.